

Dinî Değerlerin Karar Alma Süreçlerindeki Etkisi

İlhan Topuz

Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
ilhantopuz@sdu.edu.tr

Öz

Bu araştırma, yetişkinlerin dini değerlerinin önemli karar alma süreçleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Eş seçimi, sahip olunan çocuk sayısı, meslek seçimi ve izlenen TV programlarının seçimi önemli karar alma süreçleri olarak belirlenmiştir. Bağımsız değişken olarak kurgulanan dindarlık tipolojilerini ölçmek için psikometrik açıdan geçerlik ve güvenilirlik testleri yapılmış olan "Dindarlık Tipolojilerini Belirleme Ölçeği" kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak kurgulanan eş, çocuk sayısı, meslek ve TV programları ile ilgili kararlar üzerinde dini değerlerin etkisini belirlemek için geliştirilen bir anket formu kullanılmıştır. Bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için Pearson Moment Korelasyon Analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda; dinî duygu, düşünce ve davranışların yoğun yaşandığı dindarlık tipolojileri ile dinî değerlere verilen önem arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler bulunmuş, ancak bu ilişkinin eş, çocuk sayısı, meslek ve TV programları ile ilgili kararlara beklenen düzeyde yansımadağı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yetişkinlik, Dindarlık, Tipoloji, Dini Değer, Karar Alma

The Effects of Religious Values in the Decision Making Processes

This study was carried out to evaluate the effects of religious values on certain decision making processes of adults. The choice of spouse, occupation, TV programs watched and numbers of children are defined as important decision-making processes. In order to measure the typologies of religiosity, built as an independent variable, a Typologies of Religiosity Scale, which had been psycho-metrically proved by tests of validity and reliability, was exerted. In order to measure the effects of religious values on selection of spouse, occupation, TV programs watched, and number of children, defined as a dependent variable, a questionnaire was developed and used. Correlation Analysis of the Pearson Moment was used to determine the relation between the independent and dependent variables. As a result, it was found that there were positive and significant relations between religious values and the typologies of religiosity, in which religious feelings, thoughts and behaviors were intensely lived and, on the other hand, that this positive and significant relationships did not effect the decisions about selection of the spouse, number of children, occupation and TV programs at the expected level was defined.

Key Words: Adulthood, Religiosity, Typology, Religious Value, Decision Making

Atıf

İlhan Topuz, Dinî Değerlerin Karar Alma Süreçlerindeki Etkisi, Marife, Kış 2013, ss. 69-88

Giriş

İnsan, yaşamının her anında değişik çelişkiler, çatışmalar ve ikilemler yaşamakta, farklı ve değişik durumlarda alternatifler arasından seçim yapmak zorunda kalmaktadır. Acaba insan, seçimlerini hangi kriterlere göre yapmaktadır? Yapılan her seçim bir karar verme süreci sonunda gerçekleşmektedir. Karar verme, yaşamımızın her aşamasının vazgeçilmez bir parçası ve sürekli karşımıza çıkan bir olgudur. Karar verme, karar vericinin bazı alternatifler arasından, (kendisince belirlenmiş) belli kriterlere göre, kendi amacına uygun olan bir seçeneği seçme sürecidir. Karar verme sürecini etkileyen faktörler arasında, sosyal ve fiziki çevre koşulları, ulaşılmak istenen amaçlar, seçenekler ve seçeneklerin sonuçları gibi faktörler bulunmaktadır¹. Bireylerin algılama, güdülenme, kavrama gibi psikolojik ve ahlaki özellikleri ile bireyler arası ilişkileri, çevresiyle etkileşimleri gibi tüm psiko-sosyal faktörler de karar verme süreci üzerinde etkili olmaktadır².

Günümüzde insanların karar verme davranışlarının açıklanmasında genellikle rasyonel seçim teorisinden yararlanılmaktadır³. Skinner'ın edimsel koşullanma yaklaşımından esinlenen rasyonel seçim teorisi, insan davranışlarını kişisel çıkarları maksimize etme güdüsüyle açıklamaktadır. Bu teoriye göre birey, herhangi bir davranışın maliyet ve kârını değerlendirmekte ve kârını maksimize edecek davranışı seçerek, rasyonel bir davranışta bulunmaktadır⁴. Bireyler diğer davranışlarında olduğu gibi, dinî davranışlarında da amaçlarına en uygun şekilde hareket ederek seçimlerini bu doğrultuda yapmaktadırlar⁵.

Teori her ne kadar diğer bilim alanlarında tümüyle geçerli kabul edilse de din bilimleri alanında tümüyle geçerli görülmemekte, dinî davranışları açıklamadaki yetersizliği bakımından eleştirilmektedir. Dinin normatif ve epistemolojik rasyonelliğini göz ardı etmesi, dinî inanç ve davranışları gerçekleştirilmeye yönelik, çıkarıcı olmayan, yani herhangi bir menfaat gözetilmeden yapılan davranışları açıklamada yetersiz kalmaktadır. Özellikle, menfaat beklemeden, başkaları için yapılan davranışlar ile dinî tecrübeyi içeren davranışları açıklamada yetersiz kaldığı düşünülmektedir⁶.

Rasyonel seçim teorisine göre insan, davranışlarının karşılığı olan menfaati hemen istemektedir. Daha çok bir başka hayata yönelik olan dinî vaatlere ulaşmak ise hemen mümkün değildir⁷. Dinî çoğulculuğun ve farklı mezheplerinin hüküm sürdüğü Batı toplumları için daha uygun görülen teorinin, yarı çoğulcu tabir edilen

¹ Tekin, *Kantitatif Karar Verme Teknikleri*, s. 17.

² Onaran, *Örgütlerde Karar Verme*, s. 41.

³ Kirman, "Sosyolojik Teoriler Işığında Yeni Dini Hareketler", ss. 63-80.

⁴ <http://www.umsl.edu/~keelr/200/ratchoc.html> (19/05/2013), Keel, "The evolution of classical theory: Rational Choice, Deterrence, Incapacitation and Just Dessert".

⁵ Uçar ve Selman, "Dini Tercihleri Anlama ve Açıklamaya Farklı Bir Yaklaşım", ss. 91-110.

⁶ Jerolmack & Porpora, "Religion, Rationality, and Experience", ss. 140-160; Uçar ve Selman, *agm*. 2012, ss. 103-105.

⁷ Jerolmack & Porpora, *agm*. s. 143.

Türkiye’de dinin toplumsal yansımalarının incelenmesine renk katabileceği düşünülmektedir⁸.

İnsanların, dinî inanç ve davranışlar aracılığıyla dinden beklentileri olduğu gibi, her dinin de kendisine inanan insanlardan beklentileri vardır. Dinin sosyal yapı ile bütünleşmesine ve kişide derin etkiler uyandırmasına bağlı olarak, inanan insanlardan beklentileri hayata geçmektedir⁹. Başka bir deyişle, günlük hayat dinî emir, norm ve değerlere göre tanımlanmakta, dinî irâde sayesinde dinin emir ve yasaklarına uygun bir yaşantı gerçekleşmektedir¹⁰. Böylece, dindarlık kişinin yaşamında tezahür etmektedir. Dindarlığın kişinin yaşamında tezahür etmesi, dinin etki boyutu olarak ifade edilmektedir. Dinin etki boyutu, insanın kendi hayat düzenini, geleceğe dönük tasarılarını, başkalarıyla olan ilişkilerini, kısacası bütün davranışlarını, dinin etkileme potansiyeline işaret etmektedir¹¹.

Belirli değer, inanç, rituel ve duygular bütünlüğüne sahip olan din, bunlar aracılığı ile inanlara belli bir yaşam tarzı ve bir dünya görüşü sunmaktadır. Böylece dindar insan, dinî değerlerin ve inançların etkisi altında davranışta bulunmaya başlamakta, kararlarını dinî değerlere göre almakta ve davranışlarını dinî değerler göre düzenlemektedir¹². Farklı dinî kültürlerde yapılan araştırmalarda, dindarlığın aşkın bir otoriteye itaat etme ve inançları kabul etmeyle güçlü pozitif; kişisel istek ve arzuları gerçekleştirmeyle güçlü negatif ilişkileri tespit edilmiştir¹³.

Din, insanın bütün davranışlarını etkileme gücüne sahiptir. İnsanın bütün anlam dünyasını kuşatan dinî değerler biliş, duyuş ve davranışın her türünde, bireysel ve ilişkisel tecrübelerimizin her alanında kendilerini göstermektedir. Bununla birlikte, dinî hayat, her dindar tarafından farklı şekil ve derecelerde yaşanmaktadır. Aynı dine mensup insanlar bile dinlerini farklı derinlik ve boyutlarda yaşamaktadırlar. Bu nedenle, dinî yaşayışın kişiden kişiye değişen tipolojileri ve derecelendirmeleri yapılmaktadır¹⁴. Fertlerin karakter ve şahsiyet yapılarındaki farklılıklar, aldıkları eğitim, geliştirdikleri dini anlayış ve davranış şekilleri aynı dine inandıkları halde değişik dindarlık tiplerinin oluşmasına sebep olmaktadır. İnsanların dini anlama, yorumlama ve yaşama çeşitliliğinden kaynaklanan bu farklılıkları ifade etmek için dindarlık tipolojisi kavramı kullanılmaktadır. Hem Batı literatüründe hem de ülkemizde, din sosyolojisi ve din psikolojisi alanlarında farklı birçok dindarlık tipolojisinden bahsedilmektedir¹⁵. Ülkemizde kullanılan dindarlık

⁸ Uçar ve Selman, *agm.* ss. 41-56; Kirman, *agm.* ss. 77-78.

⁹ Şentürk, *Din Psikolojisine Giriş*, ss. 123-124.

¹⁰ Certel, *Din Psikolojisi*, ss. 165-167.

¹¹ Glock, “Dindarlığın Boyutları Üzerine”, ss. 253-273.

¹² Mehmedoğlu, “Din, Dindarlık ve Değerler”, ss. 179-180.

¹³ Akt. Mehmedoğlu, *agm.* ss. 181-183.

¹⁴ Peker, *Din Psikolojisi*, s. 144.

¹⁵ Farklı dindarlık tanımları ve tipolojileri için bk: Tablamacioğlu, “Yaşlara göre Dinî Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti”, ss. 141-151; Günay, Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat, ss. 260-264; Yıldız, “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”, s. 23; Mehmedoğlu, *Kişilik ve Din*, ss. 38-42; Hökelekli, *Din Psikolojisi*, ss. 73-78; Köktaş, *Türkiye’de Dini Hayat*, s. 48; Kayıklık, “Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış Etkileşimi”, ss. 491-499; Taş, “Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma”, ss. 175-206.

tipolojilerinden bir tanesi, ayet ve hadislerin ışığında psikolojik tahlil ve yorumlar yapan Gazali'nin düşüncelerine göre geliştirilen "Dindarlık Tipolojilerini Belirleme Ölçeği"dir¹⁶. Bu ölçek ile İnançsızlık, Gösterişçi/Aldatıcı Dindarlık, Taklîdî Dindarlık, Tahkîkî (İlmi) Dindarlık ve Zevk Alınan Dindarlık olmak üzere beş farklı boyutta ölçüm yapılmaktadır.

İnançsızlık boyutunda yer alan insanlar, kişisel istek ve arzularını davranışların temel motivasyonu olarak kabul ettikleri için dini inanç ve davranışları, gerçekleştirmek istedikleri arzu ve isteklerinin önünde birer engel olarak görebilmektedir. Bu insanlar dini inanç ve değerleri kesinlikle kabul etmemekte, hatta dini inanç ve davranışlara yönelik olarak tamamen olumsuz bir tutum geliştirebilmektedirler.

Gösterişçi/Aldatıcı dindarlar, dinî inanç ve davranışları amaçlarına ulaşmak için bir araç olarak kullanırlarken, dinî inanç ve davranışların özünde insana fayda sağladığına inanmazlar, sadece içinde buldukları ortamın gereği olarak dinî inanç ve davranışları yerine getirebilirler. Bu dindarların esas amacı, kişisel amaçlarını nasıl olursa olsun gerçekleştirmek ve dünya hayatından daha fazla zevk almaktır. Bunun için, dini inanç ve uygulamaları araç olarak kullanabilmektedirler. Bu yönüyle gösterişçi/aldatıcı dindarlık, Allport'un dış güdümlü dindarlık tipi tanımlamasına¹⁷ benzetilebilir. Her iki dindarlık tipinde de din, belirli amaçlara ulaşmak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Yani her iki tipolojide, faydacı bir yaklaşımdan söz etmek mümkündür.

Taklîdî dindarlıkta, insanlar, dini inanç ve uygulamaları sadece kendilerine çevrelerinden yapılan telkinlerle bilmekle yetinmekte, dinî inançları, düşünceleri ve davranışları öğrenmek için kişisel çaba harcamaktan ve sorumluluk altına girmekten kaçınmaktadırlar¹⁸. Bu dindarlık tipolojisindeki insanlar, dinî inanç ve pratikleri samimi ve adanmış bir şekilde yerine getirmemekte, dini inanç ve pratikleri içselleştirmeden, sadece yüzeysel bir şekilde dini değerlere yönelmektedir.

Tahkîkî (ilmi) dindarlıktaki insanlar, taklidi inanç ve davranışlara yönelik şüphelerini yok etmek amacıyla, dinî inanç ve davranışlarını temellendirmek için bilgi arayışına yönelebilmektedir. İnsanın ebeveynlerinden ve çevresinden öğrendiği taklîdî bilgilerin gerçeğini araştırmaya başlaması, dini konularda kendisine söylenenleri delile bağlı olarak kabul etmesi, herhangi bir fikri şüpheye kapıldığında dini kaynaklara başvurması ve bütün bunların neticesinde dini inanç ve davranışlarını delillere dayandırması bir çeşit tahkiktir. Tahkîkî (ilmi) dindarlık tipolojisi, Batson'un sorgulayıcı dindarlık¹⁹ tipi tanımlamasıyla, benzerlikler göstermektedir.

¹⁶ Bk. Topuz, "Dindarlık Tipolojilerini Belirleme Ölçeği", ss. 175-189

¹⁷ Allport'a göre dış güdümlü dindarlar, genellikle dinin faydalı olduğunu ve birçok yönden kişisel ihtiyaçları karşıladığını düşünen ve bu nedenle de kişisel amaçları doğrultusunda dini kullanan insanlardır. Bu insanlar, kişisel istek ve arzularının gerçekleşmesi din tarafından karşılandığı sürece inanmakta ve dini davranışlarda bulunmaktadırlar (Bk. Allport & Rose, "Personel Religious Orientation & Prejudice", ss. 447-457).

¹⁸ Topuz, *agm.* 2011 (2), ss. 172-173.

¹⁹ Batson, bazı insanların dini ne amaç ne de araç olarak kullanmadıklarını, bunun yerine varoluşla ilgili bütün dini inanç ve davranışları sorgulayarak, hayatın anlamını farklı bir açıdan yakalamaya çalıştıkları

→

dir²⁰. Her iki dindarlık tipinde de sorgulama ve araştırma vardır. Sorgulayıcı dindarlar, bütün dini inanç ve davranışların, insanın anlam arayışına olan katkılarını rasyonel gerekçelerle sorgulamaktadırlar. Buna karşılık Tahkîkî (ilmi) dindarlar, inandıkları ve yerine getirdikleri dini davranışların özünü, başlangıçta akıl yoluyla araştırırlarken, daha sonraları dinî inanç ve davranışların arkasında gizlenen hakikatı dinî bir mantık içinde araştırmaktadırlar. Bu nedenle, dini epistemolojiye uygun olarak dinî bilgi ve pratikleri anlamaya başlayan bireylerin dinî değerlere de önem vermesi beklenebilir.

Tahkîkî (ilmi) dindarlığın son aşaması, dinî davranışın en ideal seviyesi ve dindarlığın son noktası olan Zevk alınan dindarlıktır. Dinî inanç ve davranışlardan zevk almaya başlayan insan, inancının derinliklerine inebilmektedir. Bu insanın dini inanç ve uygulamalardan aldığı zevk, çok yoğun bir şekilde yaşanan dinî duygu ve tecrübeler sonucunda elde edilmekte ve sadece yaşanarak bilinebilmektedir. Zevk halinde yoğun dini tecrübeler yaşayan insan, duyu organlarının fark edemediği metafizik aleme ait bir çok gerçeklikleri hissetmeye ve tecrübe etmeye başlayabilmektedir. Gazali'nin zevk alınan dindarlık tanımı, Allport'un iç güdümlü dindarlık²¹ tanımıyla benzerlik göstermektedir. Her iki dindarlık tipolojisinde, dini inanç ve pratikler içselleştirilmekte, buna bağlı olarak yaşamın bütün yönleri dini inanç ve emirler doğrultusunda yaşanmaktadır²².

Gazali, din olgusu karşısında insanların geliştirdikleri dinî tutumları ve kişiliklerini kapsayan bir dinî gelişimden bahsetmekte, dinî duygu, düşünce, inanç ve davranışları derin ve güçlü olan kişilerin, yaşamlarını dinî emir ve yasaklara göre düzenlediklerini, kararlarını dinî emir ve yasaklara göre aldıklarını ifade etmektedir. Her bir alt boyutta yaşanan dinî duygu, düşünce, tecrübe ve davranışların yoğunluğu ve derinliği değişmektedir. Dinî duygu, düşünce, tecrübe ve davranışların artan yoğunluğuna ve derinliğine göre bu boyutların sıralanması, Gösterişçi/Aldatıcı Dindarlık, Taklîdî Dindarlık, Tahkîkî (İlmi) Dindarlık ve Zevk Alınan Dindarlık şeklindedir²³.

Literatürde dinî değerlerinin önemli karar alma süreçleri üzerindeki etkisini doğrudan araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, bu araştırma, dindarlığın etki boyutu bağlamında, yetişkinlerin dinî değerlerinin, önemli karar alma süreçleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda eş seçimi, meslek seçimi, izlenen televizyon programlarının seçimi ve sahip olunan çocuk sayısı, önemli karar alma süreçleri olarak belirlenmiştir.

→

rını belirtmektedir (Bk. Batson, C. Daniel -Schoenrade, P. & Ventis, W. L., *Religion & The Individual*, s. 169).

²⁰ Topuz, *agm.* 2011 (2), s. 175.

²¹ İç güdümlü dindarlar, dini inanç ve emirler doğrultusunda dini yaşamaya çalışan, bütün beklentilerini, amaç ve hedeflerini dini inanç ve emirlere göre belirleyen insanlardır. Din, bu insanların hayatlarında bir yol göstericidir ve yaşamlarının tüm yönlerini etkilemektedir (Bk. Allport, & Rose, *agm.* ss. 447-457).

²² Topuz, *agm.* 2011 (2), s. 175.

²³ Bk: Topuz, "Dinî Gelişim Seviyeleri ile Dinî Başaçıkma Tutumları Arasındaki İlişki .", 2003, ss. 41-57.

1. Eş Seçimini Etkileyen Faktörler ve Din

İnsanlarda eş seçimi, bireyin toplumdaki yerini, yaşantısını ve geleceğini etkileyen önemli ve karmaşık bir süreçtir. Eş seçme kararıyla birlikte birey, bundan sonraki yaşamını nasıl ve kiminle sürdüreceğine, kimden çocuk sahibi olacağına, çocuğunu kiminle birlikte yetiştireceğine de karar vermiş olmaktadır. Evrensel bir din olan İslâm, insanoğlunun hem dünya, hem de ahiret mutluluğunu hedef ve gaye edinmiştir. Ahiret mutluluğunun elde edilmesi, İslâm'ın belirlediği ölçütlere göre sürdürülebilir huzurlu ve mutlu bir dünya hayatının varlığına bağlanmıştır. İşte dünya hayatının huzuru ve mutluluğu da büyük ölçüde iyi bir eş seçimi yapmak suretiyle oluşturulan aile ortamı ve bu ortamda yetiştirilen sağlam nesiller sayesinde mümkün olmaktadır²⁴.

Toplumumuzda, “Yuvayı yapan dişi kuştur” deyimiyle, ailede kadının önemi vurgulanmış ve erkeklerin kendilerine iyi bir eş seçmeleri gerektiğine dikkat çekilmiştir²⁵. Bir hadis-i şerifte; “*Dört şeyden dolayı kadınlarla evlenilir: Malından, soyundan, güzelliğinden ve dininden dolayı. Sen dindarı olanı seç*”, buyurularak seçilecek eşin özellikleri belirtilmektedir²⁶. Böylece, yuvayı yapacak, çocukları eğitecek ve yetiştirecek olan hayat arkadaşının dindarı ve iyi ahlak sahibi olması önerilmektedir²⁷.

Ülkemizde, eş seçimine yönelik araştırmalar üniversite öğrencileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada, kızların kendi dinî inançlarına uygun birini eş seçmede, erkeklere göre daha hassas oldukları tespit edilmiştir. Aynı araştırmada erkekler de evleneceği kişinin inancının kendi inançlarına uygun ve dinin gereklerini yerine getiren biri olmasını istemişlerdir²⁸. Bir diğer araştırmada ise, kız ve erkeklerin eş seçiminde dikkate aldıkları 7 önemli kriterden bir tanesi eşin dindarı olmasıdır²⁹. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir başka araştırmada, eş seçim kriterleri içinde en önemli kriter olarak (%37,5) “dindarlık” ilk sırada yer almıştır. Araştırmaya katılan kadınların, erkeklere göre daha çok oranda dindarlığı tercih ettikleri, öğrencilerin % 82,7'sinin başka dinden biri ile evlenmeye karşı çıktıkları tespit edilmiştir. Kendisini “çok dindarı” olarak tanımlayan öğrenciler, eş seçiminde % 70,1 oranında eşin dindarı olmasını tercih etmişlerdir³⁰.

Ülkemizde yetişkinler üzerinde yapılan bir araştırmada, araştırmaya katılanların %66.3'ünün eşlerinin dindarı olmasını istediği, kadınlara oranla erkeklerin eşlerinin dindarı olmasına daha fazla önem verdikleri, yaşın ilerlemesine bağlı olarak eşin dindarı olmasına verilen önemin arttığı, eğitim seviyesinin yükselmesine

²⁴ Yatkın, “İslâm'da Evlilik ve Eş Seçiminde Dindarlığın Tercih Edilmesi”, ss. 47-61.

²⁵ Çolak, “Hadis Temelli Anadolu Düğün Âdetleri”, ss. 147-186.

²⁶ Buhari, Nikah 15; Ebu Davut, Nikah 2; İbn Mace, Nikah 6.

²⁷ Gazali, *İhyau Ulumid-Din*, II, s. 99-100.

²⁸ Bk. Durmazkul, Cinsiyete Göre Üniversite Öğrencilerinin Eş Seçimi Tercihi.

²⁹ Yıldırım, “Üniversite Öğrencilerinin Eş Seçme Kriterleri”, ss. 15-30.

³⁰ Bener, Dindarlık-Eş Seçimi İlişkisi, s. 95.

paralel olarak eşin dindar olmasına verilen önemin azaldığı tespit edilmiştir³¹. Yapılan bir başka çalışmada da kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %100'ü, dindarların %82.80'i, din ile ilgileri az olanların %68.80'i ve din ile ilgisi olmayanların %43.80'inin eş seçiminde dindarlığı temel etken olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Aynı araştırmada, araştırmaya katılanların %76.9'u eş seçiminde dindarlığın temel etken olduğunu belirtmişlerdir³².

Ülkemizde yapılan çalışmaları topluca değerlendirmek gerekirse, insanların eşlerinin dindar olmasını önemsedikleri görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de evlilik ve akrabalık üzerine yapılan araştırmaların değerlendirildiği bir çalışmada, yakın çevrede tanınan kişilerin eş olarak seçildiği, kentsel alanlarda, eş seçiminde eğitim ve meslek gibi değişkenlerin önem kazandığı belirtilmektedir. Ayrıca eş seçiminde etnik, mezhep ve dinî grup kimliği ile yaşanan coğrafi alanın etkili olduğu da belirtilmektedir³³.

2. Çocuk Sayısını Etkileyen Faktörler ve Din

Türkiye'de ailelerin çocuk sayısı incelendiğinde, kentlerde yaşayanların çocuk sayısı ortalama 2, kırsal kesimde yaşayanların çocuk sayısı ortalama 3'tür. Bölgelere bakıldığında ortalama çocuk sayısı, Marmara, Ege, Akdeniz ve Karadeniz Bölgelerinde ortalama 2, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da ortalama 3'tür³⁴.

Türkiye genelinde kentte yaşayanlar kırsal kesimde yaşayanlara göre daha az doğurganlığa sahiptir. Ayrıca, Ege ve Marmara Bölgesinde yaşayan çiftlerin Karadeniz Bölgesindekilere göre daha az, diğer bölgelerin ise Karadeniz Bölgesindekilere göre daha çok doğurganlığa sahip oldukları görülmektedir. Doğurganlık oranının en fazla olduğu bölge ise Güneydoğu Anadolu Bölgesidir³⁵.

Türkiye'de doğurganlık oranında, 1923'ten beri sürekli bir azalmanın olduğu görülmektedir³⁶. Kadınların eğitim düzeyinin artması, sanayileşme, kentleşme, evlenme yaşının gecikmesi ve modern doğum kontrol yöntemleri kullanımının yaygınlaşması, ekonomik kaygılar, iletişim araçlarının gelişmesi ve çocuk yapmaya yönelik tutumlarının değişmesi, doğurganlık oranının düşmesinde etkili olan faktörlerdendir³⁷. Yapılan bir araştırmada, insanların geçim zorluğu sebebiyle, çocuklara bakamama endişesi taşıdıkları ve az çocuk sahibi oldukları görülmüştür³⁸.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 23. dönem milletvekillerinin sahip oldukları ortalama çocuk sayılarının araştırıldığı bir çalışmada, milletvekillerinin ortalama çocuk sayısının 2.7 olduğu tespit edilmiştir. Milletvekillerinin ortalama çocuk sayı-

³¹ Köktaş, *age*. ss. 142-143.

³² Güvendi, Geleneksel Yapının Kırılma Sürecinde Dindarlık, ss. 87-89 ve ss. 118-119.

³³ Altuntek, "Türkiye Üzerine Yapılmış Evlilik ve Akrabalık Araştırmalarının Bir Değerlendirmesi", ss. 17-28.

³⁴ Selim ve Üçdoğru, "Türkiye'de Doğurganlık", ss. 49-66.

³⁵ Selim, Türkiye'de Çocuk Talebi ve Kadınların İşgücüne Katılımının Doğurganlık Üzerindeki Etkisi, s54.

³⁶ Kargı, "Socio-Economics Determinants of Fertility in Turkey.", s. 31.

³⁷ Özgür, "Türkiye'de Toplam Doğurganlık Hızının Mekansal Dağılışı", ss. 1-12.

³⁸ Güvendi, *age*. s. 124

sı partilere göre incelendiğinde; AK Parti milletvekillerinin 3 çocuk ile en yüksek ortalama çocuk sayısına; BDP milletvekillerinin ise 1.7 çocuk ile en düşük ortalama çocuk sayısına sahip oldukları görülmüştür. CHP (2.1 çocuk), MHP (2.2 çocuk) ve diğer (2.4 çocuk) milletvekillerinin ortalama çocuk sayısı ise genel ortalamanın oldukça altında olduğu tespit edilmiştir³⁹.

Toplumun eğitim düzeyinin artması, evlenme yaşının gecikmesi, ekonomik kaygılar, çocuklara bakamama endişesi, vb. nedenlerle insanlar az sayıda çocuk sahibi olsalar da dinî metinlerde⁴⁰ ve hadislerde⁴¹ çocuk sahibi olmak teşvik edilmektedir.

3. Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler ve Din

İslâm dinî, çalışma, iş ve ticaret hayatına önem veren, dinî açıdan meşru olmak kaydıyla, yapılan her iş ve çalışmayı öven, (alın teri dökerek) helal kazanmayı, “başkalarına faydalı olmayı”⁴², iyi niyet ile çalışmayı ve üretmeyi teşvik eden bir dindir⁴³. İslam dinine göre, iş ahlakına uygun olarak yapılan her iş, gösterilen her çaba meşrudur. Bu nedenle, inanan insanlar, İslam iş ahlakına uygun olan her mesleği seçmekte özgürdürler.

Meslek seçimi çok kriterli bir karar verme problemidir. Bireyin kendisinin ve ailesinin nerede yaşayacağını, çocuklarının nerede ve hangi okula gideceklerini, dost ve arkadaş çevresini, sahip olacağı değerleri, idealleri, standartları, sosyal ve ekonomik statüsünü, itibarını, ailesi ile geçireceği zamanı, hatta bireyin beden ve ruh sağlığını etkileyecek olan meslek seçimi büyük önem taşımaktadır⁴⁴. Üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin meslek seçimlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapılan bir araştırmada, gençlerin meslek seçimini etkileyen birçok faktörün bulunduğu görülmüştür⁴⁵. Bir başka araştırmada, meslek seçimini etkileyen en önemli üç faktör olarak sırasıyla; iş garantisi, maaş ve işin sosyal güvencesi olduğu tespit edilmiştir⁴⁶.

Dindarlık ve meslek grupları arasındaki ilişkilere değinen araştırmalar incelendiğinde de meslek grubu ile dini yaşam arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğu görülmektedir. Yapılan bir araştırmada, mesleki statüler ile dinî inanç düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamakla⁴⁷ birlikte, ev hanımları ve emeklilerin diğer meslek gruplarına göre dini faaliyetlere katılma oranlarının yüksek olduğu

³⁹ Yıldız ve Koç, “Türkiye’de Milletvekillerinin Çocuk Sayısı ve Değişimi”, ss. 3-12.

⁴⁰ “Yoksulluk endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin; onlara ve size biz rızık veririz. Şüphesiz onları öldürmek büyük bir hata (suç ve günah) dır” İsra Suresi: 17/31.

⁴¹ “Ben ümmetimin çokluğu ile iftihar ederim” İbn Mâce, Nikâh 1.

⁴² Erol, “İktisadi Kalkınmada Değerlerin Rolü (İbn Haldun’un Perspektifinden)”, ss. 49-65.

⁴³ Yaran, vd., *İslâm Ahlâk Esasları*, ss. 170-177.

⁴⁴ Uysal, “Bireysel ve Toplumsal Faktörlere Göre Lise Öğrencilerinin Meslek Seçimleri”, s. 13.

⁴⁵ Bk. Sarıkaya ve Khorsid, “Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen”, ss. 393-423.

⁴⁶ Göktolga ve Gökalp, “İş Seçimini Etkileyen Kriterlerin ve Alternatiflerin Ahp Metodu İle Belirlenmesi”, ss. 71-86.

⁴⁷ Çapcıoğlu, “Sosyal Değişme Sürecinde Din ve Kadının Toplumsal Konumu.”, s. 90.

bulunmuştur⁴⁸. Araştırmanın geneli açısından yapılan değerlendirmede, bürokratik nitelikli ve sabit ücretli işlerde çalışanların dinî inanç ve pratiklere bağlılık düzeylerinin diğer meslek gruplarına göre daha düşük olduğu, tarım kesiminde çalışanların, ev hanımlarının, hizmetlilerin, esnafların, zanaatkarların ve teknik meslek grubunda yer alanların ise dinî inanç ve ibadetlere bağlılık düzeylerinin yüksek olduğu belirtilmiştir⁴⁹.

Bir diğer çalışmada, hukuk ve sağlık sektöründe çalışanların dinî inanç düzeylerinin diğer meslek gruplarına göre daha düşük olduğu; buna karşılık, sırasıyla, tarım kesiminde çalışanlar, ev hanımları, işsizler, hizmetliler, asker ve polisler, teknik meslek sahipleri ve serbest meslek sahiplerinin dinî inanç düzeylerinin daha yüksek olduğu vurgulanmaktadır⁵⁰.

Yapılan bir başka çalışmada, din görevlilerinin, başta avukatlar olmak üzere doktorlar, öğretmenler ve serbest meslek olarak çalışan yetişkinlere göre daha içselleştirilmiş bir dindarlık formuna/modeline sahip oldukları ifade edilmektedir⁵¹.

Araştırmalar topluca değerlendirildiğinde, hemen hemen her meslek grubunda, değişik dindarlık yönelimlerine sahip yetişkin bireyleri görmek mümkündür. Çünkü, insanların kişilik yapıları, aldıkları eğitimin dini özellik taşıyıp taşıyamaması, içinde buldukları yaş ve diğer sosyo-kültürel özellikler, onların dinî gelişimlerini ve dinî yaşamlarını etkilemektedir.

4. Televizyon İzlemeyi Etkileyen Faktörler ve Din

2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık araştırması sonuçlarına göre evlerin %94,7'sinde televizyon bulunmaktadır⁵². RTÜK'ün 'İlköğretim Çağındaki Çocukların Televizyon İzleme Alışkanlıkları' araştırmasına göre, insanların %43.6'sının evinde iki adet, %39.8'inin evinde ise bir adet televizyon bulunmaktadır⁵³.

İstatistiklere göre, modern hayat anlayışıyla beraber, hayatımızın önemli unsurlarından birisi de televizyon olmuştur. Günümüzde televizyon, düşüncelerimizi belli hedeflere yönlendiren en önemli iletişim aracı olarak görülmektedir. Modernleşmenin ve bireyselleşmenin sonucu olarak insanlar yalnızlaşmaktadır. Yalnızlaşan insanlar, bununla baş etme yolu olarak genelde medya kullanımına, özelde ise televizyon izlemeye yönelmektedirler⁵⁴. Günümüzdeki teknolojik gelişmeler, boş vaktimizi kullanış biçimimizi de etkilemektedir. İnsanlar, boş zamanlarında artık daha çok televizyon izlemektedir. Yapılan bir çalışmada, televizyon izlemek en önemli boş zaman ve eğlence aktivitesi olarak görülmekte ve insanların

⁴⁸ Akyüz, "Ankara'nın Boğaziçi Semtinde Dini Hayat ve Kentleşme Üzerine Bir Araştırma", s. 82.

⁴⁹ Çapçioğlu, *agm.* s. 135.

⁵⁰ Sezen, *Türk Toplumunun Laiklik Anlayışı*, s. 102-103.

⁵¹ Koç, "Demografik Özellikler İle Dindarlık Arasındaki İlişki" ss. 217-248; Kayıklık, "Dinî Yaşayış Biçimleri", s. 88.

⁵² Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, "Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması", s. 32.

⁵³ RTÜK, "İlköğretim Çağındaki Çocukların Televizyon İzleme Alışkanlıkları Araştırması", s. 11.

⁵⁴ Gülnar ve Balci, *Yeni Medya ve Kültürleşen Toplum*, ss. 24-25.

günlük ortalama 3,87 saat televizyon izledikleri belirtilmektedir. Aynı araştırmaya göre, kadınlar erkeklerden daha fazla televizyon izlemektedirler. En çok izlenen programlar, haber bültenleri, filmler ve dizilerdir⁵⁵.

Yapılan diğer bir çalışmada, insanların günlük ortalama haberler, diziler ve dinî programlar başta olmak üzere dört saat televizyon izledikleri, insanların yalnızlık düzeyleri arttıkça, televizyon izleme sürelerinin de arttığı tespit edilmiştir. Artan yalnızlıklarına bağlı olarak, insanların haberler, diziler ve dinî programlar yerine magazin programlarını, dizileri, filmleri, müzik-eğlence programlarını, kadın kuşak programlarını, talk show-güldürü programlarını ve yarışma programlarını izlemeye yöneldikleri tespit edilmiştir⁵⁶. Bir başka araştırmaya göre de televizyon en çok izlenen kitle iletişim aracıdır. Bunun nedeni, az maliyetli olması, her evde bulunması, günlük işlerinde yorulan insanları çok fazla düşünmeye gerek kalmadan eğlendirmesidir⁵⁷.

Peki dindar insan televizyon izler mi? İzlerse neden izler? Günümüzde dindar insanlar da diğer insanların televizyon izleme nedenlerine bağlı olarak televizyon izlemektedirler. Ayrıca, dindar insanlar, dinin normatif inançlarına bağlı yaşam ile modern yaşam arasında kalarak psikolojik bir çatışma yaşamakta, bu çatışmanın yol açtığı gerginliği azaltmak⁵⁸, boş zamanlarını dini değerlere göre nasıl değerlendireceğini bilmemek, eğlenmek ve stres atmak amacıyla televizyon izlemektedirler⁵⁹.

Katılımcıların % 80,4'ünün kendilerini dindar olarak tanımladıkları bir araştırmada, insanların %89'unun televizyon seyrettikleri, kendisini dindar olarak tanımlayanların, kendisini az dindar ve çok dindar olarak tanımlayanlara göre televizyon izlemeye daha fazla zaman ayırdıkları, bu dindar grubun, haberleri, dini içerikli programları ve belgesel yayınları izledikleri tespit edilmiştir. Aynı araştırmanın sonucunda, günümüz dindarlarının televizyonun etkisinden uzak kalmadıkları, önceleri istemeyerek aldıkları televizyonu meşru görmeye başladıkları ifade edilmektedir⁶⁰.

Bu çalışmada, araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

a. Dinî duygu, düşünce, inanç ve davranışların derin ve güçlü yaşandığı dindarlık tipolojilerinde, dini değerlere daha fazla önem verilmektedir.

b. Dinî değerlere daha fazla önemin verildiği dindarlık tipolojilerinde, önemli kararların alınmasında dinî değerler önemlidir.

c. Dinî değerlere fazla önemin verilmediği dindarlık tipolojilerinde, önemli kararların alınmasında dinî değerler önemli değildir.

⁵⁵ Çakır, "Bir Sosyal Etkinlik Olarak Eğlence ve Televizyon, ss. 123-142.

⁵⁶ Çakır ve Çakır, "Yalnızlık Ve Televizyon Kullanımı", ss. 131-147.

⁵⁷ Özarlan ve Nisan, "Kullanımlar ve Doyumlar Perspektifinden Televizyon İzleme Alışkanlıkları", ss. 23-43.

⁵⁸ Bilgin, "Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü", s. 211.

⁵⁹ Karaerkek, "Televizyon Karşısında Dindarlık Tutumları", ss. 85-86.

⁶⁰ Karaerkek, *age*. s. 108, s. 110 ve ss. 159-161.

Yöntem

1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, %64,4'ü kadın (112 kişi) ve %35,6'sı erkek (62 kişi) olmak üzere, 174 yetişkin oluşturmaktadır. Örneklemin, %71.3'ü 40-50 yaş aralığında, %17.2'si 51-60 yaş aralığında ve %11.5'i 61 yaş ve üzerindedir (Yaş ortalaması 48.7, Yaş aralığı 40-68)'dir.

2. Veri Toplama Araçları ve İşlemler

a. Kişisel Bilgi Formu: Yetişkinlerin cinsiyet, yaş, sahip oldukları çocuk sayısı ve izlenen TV programlarını tespit amacıyla hazırlanmış bilgi formudur.

b. Dindarlık Tipolojilerini Belirleme Ölçeği⁶¹: Topuz tarafından geliştirilen ölçek, 55 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, Gazali'nin ayet ve hadisler ışığında, dini inanç ve dini davranış tipolojileri konusundaki düşüncelerinden yola çıkılarak, Türkiye koşullarında geliştirilen ve her maddesi "Kesinlikle Katılıyorum", "Katılıyorum", "Kararsızım", "Katılmıyorum" ve "Kesinlikle Katılmıyorum" şeklinde cevaplanan beşli likert tipi bir ölçektir. 55 maddeden oluşan ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.80 olarak hesaplanmıştır. Ölçek, beş farklı alt boyutta ölçüm yapılmaktadır⁶². Bunlar; İnançsızlık (Cronbach alfa değeri 0.88), Gösterişçi/Aldatıcı Dindarlık (Cronbach alfa değeri 0.76), Taklîdî Dindarlık (Cronbach alfa değeri 0.85), Tahkîkî (İlmi) Dindarlık (Cronbach alfa değeri 0.87) ve Zevk Alınan Dindarlık (Cronbach alfa değeri 0.91). Her bir alt boyutta alınabilecek en düşük puan 11, en yüksek puan 55'tir.

c. Anket formu: Örnekleme yer alan bireylerin dini değerlere verdikleri önemi, eş, meslek ve TV programlarının seçimi ile sahip olunan çocuk sayılarının belirlenmesinde dini değerlerin etkisini tespit etmek amacıyla hazırlanmış bir anket formudur.

d. İşlemler: Veri toplama araçlarından elde edilen verilerin değerlendirilmesi SPSS 15.00 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Araştırmada, deneklerle ilgili demografik özelliklerin frekans ve yüzdeleri verilmiştir. Metodolojik bağlamda, her alan araştırmasında olduğu gibi bu çalışmada da bazı bağımlı ve bağımsız değişkenler kullanılmıştır. Araştırma deseni kapsamında dindarlık tipolojileri bağımsız değişken; dinî değerlere verilen önem, eş seçiminde, sahip olunan çocuk sayısının belirlenmesinde, meslek seçiminde ve izlenen TV programlarının seçiminde dinî değerlerin etkisi de bağımlı değişken olarak kurgulanmıştır. Bağımsız değişken olan dindarlık tipolojilerinden alınan ham puanlar ile bağımlı değişkenler arasındaki pozitif ve/veya negatif yöndeki ilişkiyi saptamak amacıyla "Pearson Moment Korelasyon Analizi Tekniği" kullanılmıştır⁶³. Araştırma konusu, dinî değerlere verilen önem ve dinî değerlerin önemli karar alma süreçlerine etkisi olması

⁶¹ Topuz, *agm*. ss. 175-189.

⁶² Topuz, "Gazali'de Dini Tutum ve Davranışlar", ss. 157-177.

⁶³ Arseven, *Alan Araştırma Yöntemi*, s. 143; Hovardaoğlu, *Davranış Bilimleri için İstatistik*, s. 217.

sebebiyle, bağımsız değişken olan dindarlığın İnançsızlık boyutuyla ilgili her hangi bir işlem yapılmamıştır.

Bulgular

1. Dini Değerlere Verilen Önem

Örneklem grubuna öncelikle, “Sizin için dini değerler ne kadar önemlidir?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar ile dindarlık tiyolojileri arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon katsayıları ile incelenmiştir.

Tablo 1: Dindarlık Tiyolojileri ile Dini Değerlere Verilen Önem Arasındaki İlişki (Pearson Korelasyon)

Dindarlık Tiyolojileri	n	r	p
Gösterişçi/Aldatıcı Dindarlık ve Dini Değerler	174	-0.098	0.199
Taklîdî Dindarlık ve Dini Değerler	174	0.053	0.486
Tahkîkî (İlmi) Dindarlık ve Dini Değerler	174	0.340	0.000**
Zevk Alınan Dindarlık ve Dini Değerler	174	0.229	0.002**

*P<0.05 ve **P<0.01

Tablo 1’deki veriler incelendiğinde; Gösterişçi/Aldatıcı dindarlık puanları ile dini değerlere verilen önem arasında negatif yönde bir ilişki belirlenmiş, ancak bu ilişki anlamlı ($r = -0.244$; $p > 0.05$) bulunmamıştır. Taklîdî dindarlık puanları ile dini değerlere verilen önem arasında pozitif yönde bir ilişki belirlenmiş, ancak bu ilişki de anlamlı ($r = 0.053$; $p > 0.05$) bulunmamıştır. Tahkîkî (ilmi) dindarlık puanları ile dini değerlere verilen önem arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki ($r = 0.34$; $p < 0.01$) belirlenmiştir. Aynı şekilde, zevk alınan dindarlık puanları ile dini değerlere verilen önem arasında da pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki ($r = 0.229$; $p < 0.01$) belirlenmiştir.

2. Eş Seçiminde Dinî Değerlerin Etkisi

Örneklem grubuna, “Evlendirirken eşinizi seçmenizde dini değerler ne kadar etkili olmuştur?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar ile dindarlık tiyolojileri arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon katsayıları ile incelenmiştir.

Tablo 2: Dindarlık Tiyolojileri ile Eş Seçiminde Dini Değerlerin Etkisi Arasındaki İlişki (Pearson Korelasyon)

Dindarlık Tiyolojileri	n	r	p
Gösterişçi/Aldatıcı Dindarlık ve Dini Değerler	174	0,079	0,310
Taklîdî Dindarlık ve Dini Değerler	174	0,025	0,744
Tahkîkî (İlmi) Dindarlık ve Dini Değerler	174	0,013	0,128
Zevk Alınan Dindarlık ve Dini Değerler	174	0,013	0,003**

*P<0.05 ve **P<0.01

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde; Gösterişçi/Aldatıcı dindarlık puanları ile eş seçiminde dinî değerlerin etkisi arasında pozitif yönde bir ilişki belirlenmiş, ancak ilişki anlamlı ($r= 0.079$; $p>0.05$) bulunmamıştır. Taklîdî dindarlık puanları ile eş seçiminde dinî değerlerin etkisi arasında ise pozitif yönde bir ilişki belirlenmiş, ancak bu ilişki de anlamlı ($r= 0.025$; $p>0.05$) bulunmamıştır. Tahkîkî (ilmi) dindarlık puanları ile eş seçiminde dinî değerlerin etkisi arasında pozitif yönde bir ilişki belirlenmiş, ancak bu ilişki de anlamlı ($r= 0.025$; $p>0.05$) bulunmamıştır. Zevk alınan dindarlık puanları ile eş seçiminde dinî değerlerin etkisi arasında ise pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki ($r= 0.013$; $p<0.05$) belirlenmiştir.

3. Sahip Olunan Çocuk Sayısında Dinî Değerlerin Etkisi

Örneklem grubuna, öncelikle sahip oldukları çocuk sayıları sorulmuştur. Buna göre, katılımcıların %6.9'unun çocuğu yoktur. %8'inin tek çocuğu, %41.4'ünün iki çocuğu, %27.6'sının 3 çocuğu, %11.5'inin 4 çocuğu ve %4.5'inin 5 ve daha fazla çocuğu vardır. Katılımcıların ortalama çocuk sayısı 2.5'tir.

Ardından, "Sahip olduğunuz çocuklarınızın sayısını belirlerken dinî değerler ne kadar etkili olmuştur?" sorusu sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar ile dindarlık tipolojileri arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon katsayıları ile incelenmiştir.

Tablo 3: Dindarlık Tipolojileri ile Sahip Olunan Çocuk Sayısında Dinî Değerlerin Etkisi Arasındaki İlişki (PK)

Dindarlık Tipolojileri	n	r	p
Gösterişçi/Aldatıcı Dindarlık ve Dini Değerler	174	0,075	0,323
Taklîdî Dindarlık ve Dini Değerler	174	0,033	0,661
Tahkîkî (İlmi) Dindarlık ve Dini Değerler	174	0,068	0,370
Zevk Alınan Dindarlık ve Dini Değerler	174	0,041	0,589

* $P<0.05$ ve ** $P<0.01$

Tablo 3'teki veriler incelendiğinde; Gösterişçi/Aldatıcı dindarlık puanları ile sahip olunan çocuk sayısının belirlenmesinde dinî değerlerin etkisi arasında pozitif yönde bir ilişki belirlenmiş, ancak bu ilişki anlamlı ($r= 0.075$; $p>0.05$) bulunmamıştır. Taklîdî dindarlık puanları ile sahip olunan çocuk sayısının belirlenmesinde dinî değerlerin etkisi arasında pozitif yönde bir ilişki belirlenmiş, ancak bu ilişki de anlamlı ($r= 0.033$; $p>0.05$) bulunmamıştır. Tahkîkî (ilmi) dindarlık puanları ile sahip olunan çocuk sayısının belirlenmesinde dinî değerlerin etkisi arasında pozitif yönde bir ilişki belirlenmiş, ancak bu ilişki de anlamlı ($r= 0.068$; $p>0.05$) bulunmamıştır. Zevk alınan dindarlık puanları ile sahip olunan çocuk sayısının belirlenmesinde dinî değerlerin etkisi arasında da pozitif yönde bir ilişki belirlenmiş, ancak bu ilişki de anlamlı ($r= 0.041$; $p>0.05$) bulunmamıştır.

4. Meslek Seçiminde Dinî Değerlerin Etkisi

Örneklem grubuna, “Mesleğinizi seçerken, dini değerler ne kadar etkili olmuştur? sorusu sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar ile dindarlık tiyolojileri arasındaki ilişkiler de Pearson Korelasyon katsayıları ile incelenmiştir.

Tablo 4: Dindarlık Tipolojileri ile Meslek Seçiminde Dinî Değerlerin Etkisi Arasındaki İlişki (Pearson Korelasyon)

Dindarlık Tipolojileri	n	r	p
Gösterişçi/Aldatıcı Dindarlık ve Dini Değerler	174	-0,003	0,964
Taklîdî Dindarlık ve Dini Değerler	174	-0,126	0,097
Tahkîkî (İlmi) Dindarlık ve Dini Değerler	174	0,063	0,412
Zevk Alınan Dindarlık ve Dini Değerler	174	0,057	0,454

*P<0.05 ve **P<0.01

Tablo 4’deki veriler incelendiğinde; Gösterişçi/Aldatıcı dindarlık puanları ile meslek seçiminde dinî değerlerin etkisi arasında negatif yönde bir ilişki belirlenmiş, ancak ilişki anlamlı (r= -0.003; p>0.05) bulunmamıştır. Taklîdî dindarlık puanları ile meslek seçiminde dinî değerlerin etkisi arasında da negatif yönde bir ilişki belirlenmiş, ancak bu ilişki de anlamlı (r= -0.126; p>0.05) bulunmamıştır. Tahkîkî (ilmi) dindarlık puanları ile meslek seçiminde dinî değerlerin etkisi arasında pozitif yönde bir ilişki belirlenmiş, ancak bu ilişki anlamlı (r= 0.063; p>0.05) bulunmamıştır. Zevk alınan dindarlık puanları ile meslek seçiminde dinî değerlerin etkisi arasında da pozitif yönde bir ilişki belirlenmiş, ancak bu ilişki de anlamlı (r= 0.057; p>0.05) bulunmamıştır.

5. Seyredilen TV Programlarının Belirlenmesinde Dinî Değerlerin Etkisi

Örneklem grubuna, öncelikle hangi TV programlarını seyrettikleri sorulmuş, birden fazla program türünü işaretleyebilecekleri belirtilmiştir. Buna göre, katılımcıların %67’si haber programlarını, %84’ü dinî yayınları, %96’sı dizi programlarını, %20’si spor programlarını seyrettiklerini belirtmişlerdir.

Ardından, “Seyrettiğiniz TV programlarını seçmenizde dini değerler ne kadar etkili olmaktadır? sorusu sorulmuştur.

Tablo 5: Dindarlık Tipolojileri ile TV Programlarının Seçiminde Dini Değerlerin Etkisi (Pearson Korelasyon)

Dindarlık Tipolojileri	n	r	p
Gösterişçi/Aldatıcı Dindarlık ve Dini Değerler	174	-0,178*	0,018
Taklîdî Dindarlık ve Dini Değerler	174	-0,067*	0,015
Tahkîkî (İlmi) Dindarlık ve Dini Değerler	174	0,338*	0,014
Zevk Alınan Dindarlık ve Dini Değerler	174	0,197*	0,011

*P<0.05 ve **P<0.01

Tablo 5'teki veriler incelendiğinde; Gösterişçi/Aldatıcı dindarlık puanları ile seyredilen TV programlarının seçiminde dinî değerlerin etkisi arasında negatif yönde ve anlamlı ($r = -0.178$; $p < 0.05$) bir ilişki bulunmuştur. Taklîdî dindarlık puanları ile seyredilen TV programlarının seçiminde dinî değerlerin etkisi arasında da negatif yönde ve anlamlı ($r = -0.067$; $p < 0.05$) bir ilişki bulunmuştur. Tahkîkî (ilmi) dindarlık puanları ile seyredilen TV programlarının seçiminde dinî değerlerin etkisi arasında pozitif yönde ve anlamlı ($r = 0.338$; $p < 0.05$) bir ilişki bulunmuştur. Zevk alınan dindarlık puanları ile TV programlarının seçiminde dinî değerlerin etkisi arasında da pozitif yönde ve anlamlı ($r = 0.197$; $p < 0.05$) bir ilişki bulunmuştur.

Sonuç ve Yorumlar

Yetişkinlerin eş seçimi, sahip olunan çocuk sayısı, meslek seçimi ve izlenen TV programlarının seçimi gibi önemli kararları üzerinde dini değerlerin etkisinin incelendiği araştırmanın bu bölümünde, araştırmada elde edilen bulgular yorumlanmış ve hipotezler test edilmiştir.

1. Dinî Değerlere Verilen Önem

Dindarlık tipolojileri ile dini değerlere verilen önem arasındaki ilişki Pearson Korelasyon katsayısı ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda dinî duygu, düşünce, inanç ve davranışların yoğun ve derin yaşandığı tahkîkî (İlmi) dindarlık ve zevk alınan dindarlık boyutları ile dinî değerlere verilen önem arasında pozitif ve istatistikî manada anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Dinî duygu, düşünce, inanç ve davranışların kısmen yoğun yaşandığı taklîdî dindarlık ile dinî değerlere verilen önem arasında pozitif, ancak istatistikî manada anlamlı olmayan bir ilişki tespit edilmiştir. Dinî duygu, düşünce, inanç ve davranışların araç olarak kullanıldığı gösterişçi/aldatıcı dindarlık ile dinî değerlere verilen önem arasında ise negatif ve istatistikî manada anlamlı olmayan bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç, literatürde “dindarlığın aşkın bir otoriteye itaat etme ve inançları kabul etmeyle güçlü pozitif; kişisel istek ve arzuları gerçekleştirmeyle güçlü negatif ilişkileri tespit edilmiştir”⁶⁴ şeklinde genellenen araştırma sonuçlarıyla paralel bir sonuçtur. Böylece, “Dinî duygu, düşünce, inanç ve davranışların yoğun yaşandığı dindarlık tipolojilerinde dinî değerlere daha fazla önem verilmektedir” şeklindeki ilk hipotezin doğrulandığı anlaşılmaktadır.

2. Eş Seçiminde Dinî Değerlerin Etkisi

Bütün dindarlık boyutları ile eş seçiminde dini değerlerin etkisi arasında pozitif ilişkiler bulunmuş, bu ilişkilerden sadece zevk alınan dindarlık boyutu ile eş seçiminde dini değerlerin etkisi arasındaki ilişki istatistikî manada anlamlı bulunmuştur. Bu durumda, “Dinî değerlere daha fazla önemin verildiği dindarlık tipolojilerinde, önemli kararların alınmasında dinî değerler önemlidir” şeklindeki hipotez-

⁶⁴ Mehmedoğlu, *agm.* ss. 181-183.

zin eş seçimi açısından kısmen doğrulandığı, “Dinî değerlere fazla önemin verilmediği dindarlık tipolojilerinde, önemli kararların alınmasında dinî değerler önemli değildir” şeklindeki hipotezin ise eş seçimi açısından doğrulanmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda, dinî duygu, düşünce ve davranışların derinliğinin ve yoğunluğunun, eş seçimi gibi önemli bir kararın alınmasında etkili olduğu söylenebilir. Dinî duygu, düşünce ve davranışlara verilen önem arttıkça, eş seçiminde dinî değerlerin etkisi de artmaktadır.

Bununla birlikte dinî duygu, düşünce ve davranışların yoğunluğunun yüzeysel olduğu düşünülen gösterişçi/aldatıcı dindarlık ve taklidî dindarlık boyutlarında, dindarlık ile eş seçiminde dinî değerlerin etkisi arasında istatistikî manada anlamlı olmasa da pozitif bir ilişkinin bulunması dikkate değerdir. Ailedeki huzur ve mutluluk için karşılıklı anlayış, hoşgörü, sevgi, dürüstlük, güven, iyi kazanç, ..vb özelliklerin⁶⁵ yanında, eşin dindar olması da aranan bir özelliktir. Bu nedenle, eş seçimini etkileyen faktörler açısından, dinî değerlerin eş seçimini hangi oranda etkilediğinin gelecek empirik araştırmalarla belirlenmesi yararlı olacaktır.

3. Sahip Olunan Çocuk Sayısının Belirlenmesinde Dinî Değerler

Araştırmaya katılanların ortalama çocuk sayıları 2.5'tir. Bu değer, Türkiye'de kentlerde yaşayan ailelerin ortalama çocuk sayısından yüksektir. Ancak, araştırmaya katılan ailelerin, sahip olmayı amaçladıkları ortalama çocuk sayısı 2.34'tür. Bu sayı, antitalist (nüfus artışının kontrol edilmesi) politikalarından⁶⁶ vaz geçtiğini, ekonomik nedenlerle açıklayan siyasi iradenin belirlediği en az 3 çocuk ortalamasının altındadır. İnsanlar, modern yaşamın sunduğu rahatlık ve kolaylıklara rağmen çocuk yetiştirmekten çekinmekte, belki de çocuk yetiştirmeyi, modern bir hayat yaşamının önünde bir engel olarak değerlendirmektedirler.

Araştırmaya konu olan bütün dindarlık tipolojileri ile sahip olunan çocuk sayısının belirlenmesinde dinî değerlerin etkisi arasında pozitif, ancak istatistikî manada anlamlı olmayan ilişkiler tespit edilmiştir.

Sahip olunan çocuk sayısının belirlenmesinde dinî değerlerin etkisine yönelik sonuçlar toplu olarak değerlendirildiğinde, “Dinî değerlere daha fazla önemin verildiği dindarlık tipolojilerinde, önemli kararların alınmasında dinî değerler önemlidir” şeklindeki ikinci hipotezin sahip olunan/olunacak çocuk sayılarının belirlenmesi açısından kısmen doğrulandığı, “Dinî değerlere fazla önemin verilmediği dindarlık tipolojilerinde, önemli kararların alınmasında dinî değerler önemli değildir” şeklindeki üçüncü hipotezin ise sahip olunan/olunacak çocuk sayılarının belirlenmesi açısından doğrulanmadığı anlaşılmaktadır.

Bu durumda, sahip olunan/olunacak çocuk sayılarının belirlenmesinde, dinî değerlerden çok, başka faktörlerin daha etkili olduğu söylenebilir. İnsanların eğitim düzeyinin artması, evlenme yaşının gecikmesi, ekonomik kaygılar, çocuk yap-

⁶⁵ Yatkın, *agm.* ss. 47-61.

⁶⁶ Yıldız ve Koç, *agm.* ss. 3-12.

maya yönelik tutumlarının değişmesi gibi nedenlerin yanında⁶⁷, çocuklara iyi bakamama ve onları iyi eğitememe gibi endiřeler⁶⁸, çocuk sahibi olma konusunda daha etkili faktörler olabilir. Bu faktörlerle birlikte, dinî değerlerin çocuk yapma konusundaki etkisini belirlemeye yönelik yeni ampirik araştırmalara ihtiyaç du- yulmaktadır.

4. Meslek Seçiminde Dinî Değerlerin Etkisi

Gösterişçi/Aldatıcı dindarlık ve Taklîdî dindarlık boyutları ile meslek seçi- minde dinî değerlerin etkisi arasında negatif bir ilişkinin tespit edilmesi, “Dinî de- ğerlere fazla önemin verilmediği dindarlık tipolojilerinde, önemli kararların alın- masında dinî değerler önemli değildir” şeklindeki üçüncü hipotez meslek seçimi açısından doğrulamaktadır. Buna göre, bu dindarlık tipolojilerinde, meslek seçimi sırasında, dinî değerlerden çok başka faktörlerin dikkate alındığı anlaşılmaktadır.

Tahkîkî (ilmi) dindarlık ve zevk alınan dindarlık tipolojileri ile meslek seçi- minde dini değerleri etkisi arasında pozitif, ancak istatistikî manada anlamlı olma- yan ilişkilerin tespit edilmesi, “Dinî değerlere daha fazla önemin verildiği dindarlık tipolojilerinde, önemli kararların alınmasında dinî değerler önemlidir” şeklindeki ikinci hipotezin meslek seçimi açısından kısmen doğrulandığını ifade etmektedir. Buna göre, bu dindarlık tipolojilerinde, meslek seçimi sırasında dinî değerler dik- kate alınmakla birlikte, başka faktörlerde meslek seçimi üzerinde etkili olmaktadır.

Meslek seçimine yönelik dinî değerlerin etkisi ile ilgili sonuçlar topluca de- ğerlendirildiğinde, dinî duygu, tecrübe ve davranışların yoğun yaşandığı dindarlık tipolojilerinde, meslek seçimi sırasında dinî değerler kısmen etkili olmakta, diğer dindarlık tipolojilerinde ise meslek seçimini başka faktörler daha çok etkilemekte- dir. İslâm dininin, dini açıdan meşru olmak kaydıyla, yapılan her işi ve çalışmayı teşvik etmesi, helal kazanmayı ve başkalarına faydalı olmayı önermesi⁶⁹ sonucunda insanlar, iş garantisi ve sosyal güvencesi olan, ayrıca maaşı yeterli düzeyde olan işleri⁷⁰ kendilerine meslek olarak seçmektedirler. Bu nedenle, meslek seçimini et- kileyen faktörler açısından, dinî değerlerin yerini belirlemeye yönelik yeni araç- tırmalara ihtiyaç vardır.

5. İzlenecek TV Programlarının Seçilmesinde Dinî Değerler

Gösterişçi/Aldatıcı dindarlık ve Taklîdî dindarlık tipolojisi ile izlenen TV programlarının seçiminde dini değerlerin etkisi arasında negatif ancak istatistikî manada anlamlı bir ilişi belirlenmiştir. Buna göre, “Dinî değerlere fazla önemin verilmediği dindarlık tipolojilerinde, önemli kararların alınmasında dinî değerler önemli değildir” şeklindeki üçüncü hipotez, izlenen TV programlarının seçimi açı- sından doğrulanmıştır. Bu dindarlık tipolojisindeki bireylerin esas amaçlarının

⁶⁷ Özgür, *agm.* ss. 1-12; Selim-Üçdoğruk, *agm.* ss. 49-66.

⁶⁸ Güvendi, *age.* s. 124.

⁶⁹ Erol, *agm.* ss. 49-65.

⁷⁰ Göktolga-Gökalp, *agm.* ss. 71-86.

dünya hayatından daha fazla zevk almak olduğu düşünülürse, kendilerini güldüren ve eğlendiren programları daha çok izlediklerini söylemek mümkündür.

Tahkîkî (ilmi) dindarlık ve zevk alınan dindarlık tipolojileri ile izlenen TV programlarının seçiminde dini değerlerin etkisi arasında pozitif ve istatistikî mada- nada anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Buna göre, “Dinî değerlere daha fazla önemin verildiği dindarlık tipolojilerinde, önemli kararların alınmasında dinî değerler önemlidir” şeklindeki hipotez, izlenen TV programlarının seçimi açısından doğru- lanmıştır. Bu dindarlık tipolojisindeki bireylerin, daha çok haberleri, dini içerikli programları ve belgesel yayınları izledikleri⁷¹ düşünülürse, bu beklenen bir sonuç- tur. Bununla birlikte, bireylerin TV izleme ve izledikleri TV programlarını seçmeyi etkileyen faktörler açısından, dini değerlerin kaçınıcı sırada yer aldığını belirleme- ye yönelik yeni emprîk araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırmanın tüm sonuçları birlikte değerlendirilecek olursa, dinî duygu, düşünce ve davranışların artan derinliğine ve yoğunluğuna göre dinî değerlere verilen önem değişmektedir. Dinî duygu, düşünce ve davranışların yoğun yaşandığı dindarlık tipolojilerinde dinî değerlere daha fazla önem verilmektedir. Ancak, bü- tün dindarlık tipolojilerinde dinî değerlere verilen bu önemin genellikle inanç ve bilgi düzeyinde kaldığı, her önemli karar alma davranışına tam olarak yansımadağı anlaşılmalıdır. Bunun nedeni, yetişkinlerin aldıkları önemli kararlarda, dinî de- ğerlerin yanında, sosyal ve fiziki çevre koşullarının, ulaşılmak istenen amaçların⁷² ve bireylerin tüm psiko-sosyal faktörlerin⁷³ de etkili olması olabilir. Bu konuda yapılacak araştırmalarda, başta diğer aile üyelerinin etkisi⁷⁴ olmak üzere, karar konusunu ilgilendiren diğer hususların da dikkate alınması yararlı olacaktır.

Kaynakça

- Akyüz, Niyazi, *Ankara'nın Boğaziçi Semtinde Dini Hayat ve Kentleşme Üzerine Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1994.
- Allport, G., & Rose, J.M., *Personel Religious Orientation & Prejudice*, *Journal of Personality & Social Psychology*, 1967, 5(4), ss. 447-457.
- Altuntek, Serpil, “Türkiye Üzerine Yapılmış Evlilik ve Akrabalık Araştırmalarının Bir Değerlendirmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 2, 2001, ss. 17-28.
- Arseven, A., *Alan Araştırma Yöntemi*, Gül Yay., Ankara 1993.
- Arslantürk, Zeki, “Dindarlığın Bağımsız Değişkenleri, Dindarlık Olgusu” (*Sempozyum Tebliğ ve Müzake- releri*), Kurav Yay., İstanbul 2004.
- Batson, C. Daniel-Schoenrade, P. & Ventis, W.L., *Religion & The Individual*, Oxford Univ. Press, 1993.
- Bener, Muhammet, *Dindarlık-Eş Seçimi İlişkisi -SDÜ Örneği-*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bi- limler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2011.
- Bilgin, Vecdi, “Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1, 2003, ss. 193-214.
- Certel, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Tuğra Ofset, Isparta 2011.
- Çakır, Vedat, “Bir Sosyal Etkinlik Olarak Eğlence ve Televizyon (Konya Örneği)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 2005, ss. 123-142.

⁷¹ Karaerkek, *age*, ss. 159-161.

⁷² Tekin, *Kantitatif Karar Verme Teknikleri*, s. 17.

⁷³ Onaran, *Örgütlerde Karar Verme*, s. 41.

⁷⁴ Turgut, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, ss. 284-285.

- Çakır, Vesile ve Çakır, Vedat, "Yalnızlık ve Televizyon Kullanımı", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, C. 7 (1), 2011, ss. 131-147.
- Çapcıoğlu, İhsan, *Sosyal Değişme Sürecinde Din ve Kadının Toplumsal Konumu (Kastamonu Örneği)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2003.
- Çolak, Ali, "Hadis Temelli Anadolu Düşün Âdetleri", *Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 1, 2012, ss. 147-186.
- Durmazkul, Aysel, *Cinsiyete göre Üniversite Öğrencilerinin Eş Seçimi Tercihleri*, Hacettepe Üniversitesi SBE., (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991.
- Efe, Adem, " Hz. Peygamber ve İslam'ın Dünya Karşısındaki Tutumu", *VI. Kutlu Doğum Sempozyumu, (Tebliğler)*, 21 Nisan 2003, Isparta 2006, ss. 87-95.
- Erol, Sevgi Işık, "İktisadi Kalkınmada Değerlerin Rolü (İbn Haldun'un Perspektifinden)", *Çalışma İlişkileri Dergisi*, Temmuz 2012, C. 3, S. 2, ss. 49-65.
- Gazali, *İhyau Ulumid-Din*, çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yay., İstanbul 1975.
- Glock, Charles Young, "Dindarlığın Boyutları Üzerine", *Din Sosyolojisi (drl. Yasin Aktay - M. Emin Köktaş)*, (çev. M. Emin Köktaş), Vadi Yayınları, Ankara 1998.
- Göktoğa, Ziya Gökalp ve Gökalp, Burcu, "İş Seçimini Etkileyen Kriterlerin ve Alternatiflerin Ahp Metodu İle Belirlenmesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Der.*, C. 13, S. 2, 2012, ss. 71-86.
- Gülner, Birol ve Balcı, Sükrü, *Yeni Medya ve Kültürleşen Toplum*, Litera Türk Yayınları, İstanbul 2010.
- Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Dergah Yay., İstanbul 1999.
- Güvendi, Tarık, *Geleneksel Yapının Kırılma Sürecinde Dindarlık (Oğuzeli Örneği)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2008.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*, Ankara 2003.
- Hovardaoğlu, Selim, *Davranış Bilimleri için İstatistik*, Hatipoğlu Yay., Ankara 1994.
- Hökekelikli, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yay., Ankara 1996.
- Jerolmack, Colin & Porpora, Douglas, "Religion, Rationality, and Experience: A Response to the New Rational Choice Theory of Religion", *Sociological Theory*, 22 (1), March 2004, ss. 140-160.
- Karaerkek, Ayşe, *Televizyon Karşısında Dindarlık Tutumları (Amasya Örneği)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008.
- Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*, Nobel Yay., Ankara 1999.
- Kargı, N., *Socio-Economics Determinants of Fertility in Turkey: A Provincial Approach in 1990*, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1999.
- Kayıklık, Hasan "Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış Etkileşimi", *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 13, S. 3, 2006, ss. 491-499.
- Kayıklık, Hasan, *Dini Yaşayış Biçimleri: Psikolojik Temelleri Açısından Bir Değerlendirme*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2000.
- Keel, Robert O, "The evolution of classical theory: Rational Choice, Deterrence, Incapacitation and Just Dessert", 1997, <http://www.umsl.edu/~keelr/200/ratchoc.html> (19/05/2013).
- Kirman, M. Ali, "Sosyolojik Teoriler Işığında Yeni Dini Hareketler", *Toplum Bilimleri Dergisi*, Haziran 2010, C. 1, S. 3, ss. 63-80.
- Koç, Mustafa, "Demografik Özellikler İle Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 2, 2010, ss. 217-248.
- Köktaş, Mehmet Emin, *Türkiye'de Dini Hayat, İzmir Örneği*, İşaret Yay., İstanbul 1993.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi, "Din, Dindarlık ve Değerler", *İZSU Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, ss.173-189.
- , *Kişilik ve Din*, DEM Yay., 2004.
- Onaran, Oğuz, *Örgütlerde Karar Verme*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1975.
- Özarıslan, Hüseyin ve Nisan, Fatma, "Kullanımlar ve Doymalar Perspektifinden Televizyon İzleme Alışkanlıkları Ve Motivasyonları: Gümüşhane Örneği", *GÜ İletişim fakültesi Elektronik Dergisi*, S. 1, 2011, ss. 23-43.
- Özgür, E. Murat, "Türkiye'de Toplam Doğurganlık Hızının Mekansal Dağılışı", *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi*, C. 2 (2), 2004, ss. 1-12.
- Peker, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Aksiseda Matbaası, Samsun 2000.
- RTÜK, *İlköğretim Çağındaki Çocukların Televizyon İzleme Alışkanlıkları Araştırması*, Ankara 25 Nisan-3 Mayıs 2006.
- Sarıkaya, Türkan ve Khorsid, Leyla, "Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi: Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimi", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Bahar 2009, C. 7, S. 2, ss. 393-423.
- Selim, Sibel ve Üçdoğru, Şenay, "Türkiye'de Doğurganlık: Kalite - Miktar Yaklaşımı", *Nüfusbilim Dergisi*, 2005, S. 27, ss. 49-66.

- , *Türkiye’de Çocuk Talebi ve Kadınların İşgücüne Katılımının Doğurganlık Üzerindeki Etkisi: Ekonometrik Yaklaşım*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2004.
- Sezen, Yümnü, *Türk Toplumunun Laiklik Anlayışı*, İFAV Yay., İstanbul 1993.
- Şentürk, Habil, *Din Psikolojisine Giriş*, İz yayıncılık, İstanbul 2010.
- Tablamacıoğlu, M., “Yaşlara göre Dinî Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X, Ankara ss.141-151.
- Taş, Kemaleddin, “Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma”, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, ed. Ünver Günay - Celaleddin Çelik, Karahan Kitapevi, Adana 2006, ss. 175-206.
- Tekin, Mahmut, *Kantitatif Karar Verme Teknikleri*, Kuzucular Ofset, Konya 1999.
- Topuz, İlhan, “Dindarlık Tipolojilerini Belirleme Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması –Gazali’nin Anlayışına Göre-”, *Marife*, S. 3, Kış 2011, s. 175-189.
- , “Gazali’de Dini Tutum ve Davranışlar -Dini Yaşam Biçimleri-”, *Marife*, S. 2, Yaz 2011, s. 157-177.
- , “Dinî Gelişim Seviyeleri ile Dinî Başaçıkma Tutumları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma”, Ulu- dağ Üniversitesi SBE. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa 2003.
- Turgut, Mustafa, Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması, *T.C. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü*, No 145, 2010.
- Uçar, Ramazan ve Selman, Adnan, “Dini Tercihleri Anlama ve Açıklamaya Farklı Bir Yaklaşım: Rasyonel Seçim Teorisi”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, C. 5, S. 10, 2011, ss. 91-110.
- Uysal, Şefik, *Bireysel ve Toplumsal Faktörlere Göre Lise Öğrencilerinin Meslek Seçimleri*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No 12, Ankara 1970.
- Yaran, Cafer Sadık, Tahsin Görgün, Aliye Çınar ve Enver Uysal, *İslâm Ahlâk Esasları* (ed., Tahsin Görgün), Anadolu Üniversitesi Yayını, No 2072, Eskişehir Eylül 2010.
- Yatkın, Nihat, “İslâm’da Evlilik ve Eş Seçiminde Dindarlığın Tercih Edilmesi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 33, Erzurum 2010, ss. 47-61.
- Yıldırım, İbrahim, “Üniversite Öğrencilerinin Eş seçme Kriterleri”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, C. III, S. 27, 2007, ss. 15-30.
- Yıldız, Dilek - Koç, İsmet, “Türkiye’de Milletvekillerinin Çocuk Sayısı ve Değişimi: Genel Nüfus İle Karşılaştırılmalı Bir Analiz”, *Nüfusbilim Dergisi*, 2008-09, ss. 3-12.
- Yıldız, Murat, “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”, *Tabula Rasa*, S. 1, 2001, ss. 19-42.